

כישרון לנגינה - מולד או נרכש?

מאת: ארז אביעד

[המאמר נכתב על בסיס עבודה אקדמית שנכתבה במסגרת לימודי תואר II באקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים].

לא נוכל להתעלם מהעובדה שישנם ילדי פלא שהגיעו להישגים גבוהים בצורה יוצאת דופן כבר בשנים הראשונות לחייהם (מי לא זוכר את מוצרט?). אבל למרות שכולנו רוצים לפצח את נוסחת הפלא, מחקרים עדיין לא הצליחו להוכיח את קיומו של הגן האחראי לפלאועובר בתורשה (אביו של מוצרט היה גם המורה הראשון שלו לנגינה). לעומת זאת מצטברות הוכחות להשפעתן של חוויות הילדות המוקדמת על ההתפתחות המוסיקלית. במאמר שלפניכם ננסה לפצח את הדומיננטיות של השפעות אלו, ואת הדרך להבטיח כי פיתוח כישורי הנגינה יתרחש בהתאם לקצב של הילד ועם מנה גדושה של התלהבות והנאה:

יש לזכור כי ילדים מושפעים מחוויות הילדות בשני כיוונים: השפעה פסיבית והשפעה אקטיבית. חוקרים גילו כי בשנים הראשונות של מוסיקאים צעירים, הוריהם שרו להם כל יום מיום לידתם (בעיקר לפני השינה), העסיקו אותם במשחקים מוסיקליים, ועודדו אותם לשיר ולרקוד. כל אלה מוגדרים כאמצעים פסיביים לפיתוח שמיעה וכישרון מוסיקלי, הם תורמים לבניית רקע מוסיקלי עשיר ומפתחים את כישרונו של הילד.

הנבואה שמגשימה את עצמה

בשנים הראשונות להתפתחות הילד יגלו הורים רבים כי יש ילדים שמחפשים באופן אקטיבי את הגירויים המוסיקליים בסביבתם - אף יותר מילדים אחרים. ילדים אלה יבקשו להתחיל משחקים מוסיקליים, הם ישירו, ירקדו, או יבקשו להאזין למנגינה אהובה. סימנים מסוג זה אין משמעותם ביטוי מובהק לכישרון מוסיקלי, אך זה המקום להזכיר כי ייחוס כישרון לילד נוטה להיות בבחינת נבואה המגשימה את עצמה. ילד שמייחסים לו כישרון מוסיקלי מתייחס אחרת למוסיקה, והסובבים אותו אמורים להגיב בהתאם. כתוצאה הוא יקבל יותר הזדמנויות להצליח בתחום המוסיקה.

מה דומיננטי יותר: יכולת או כישרון?

המוסיקה היא שפה, וככל שפה היא מורכבת מתחביר, דקדוק ומבנה. מחקרים מצביעים על יכולת מוסיקלית כיכולת לגילוי מרכיבי שפת המוסיקה ושימוש במרכיביה דרך פעילות מוסיקלית. בשונה מן הכישרון המוסיקלי המולד, כל ילד הוא ביסודו בעל יכולת מוסיקלית. כיום אנו יודעים כי כבר מגיל 5 (!) ניתן לאבחן (בצורה כוללנית) האם הילד מגלה יכולת מוסיקלית, על פי ארבעת הקריטריונים הבאים:

< זיכרון טונאלי - בעלי יכולת יזכרו טוב יותר מוסיקה טונאלית מאשר מוסיקה א-טונאלית.
< שמירה על מבנה המשפט המוסיקלי - בעלי יכולת שיתבקשו לחזור על מוסיקה ששמעו, יעשו שינויים מתקבלים על הדעת שלא ישנו את המבנה של המשפט המוסיקלי.
< זיהוי חוקיות רצף צלילים - בעלי יכולת יעריכו נכון האם רצף צלילים הוא מקובל בתוך החוקיות שלו.
< זיהוי משפט מוסיקלי - בעלי יכולת יזהו אופי או אווירה של משפט מוסיקלי.

האם יש כישרון מוסיקלי מולד?

חשוב להזכיר ולהדגיש שוב: מרבית האנשים נהנים מיכולת מוסיקלית ברמות שונות. יכולת זאת נבחנת על פי רמת הזיהוי של היגיון פנימי במוסיקה. לפי המחקרים בתחום, לא ניתן להסיק על כישרון מוסיקלי מולד מהתבוננות בשני ילדים בעלי יכולות מוסיקליות שונות. זאת גם במקרה ששני הילדים יגלו "יכולת מוסיקלית" דומה - ביצועיהם יהיו שונים בשל הבדלים בחוויות הילדות המוקדמת וקצב הלימוד האקטיבי של כל אחד מהילדים.

האם אפשר לפתח כישרון מוסיקלי?

תלמידים רבים נושרים במהלך לימודי הנגינה שלהם, ואחת הסיבות העיקריות נשענת על היעדר "כישרון מוסיקלי". לפי הפסיכולוגיה העממית אנו מתנהגים בהשפעת הניסיון האישי שלנו ומה שעובר אלינו מדור לדור. אך בנוגע לכישרון מוסיקלי טומנת התפיסה העממית לא מעט סטריאוטיפים מוטעים, דוגמת היות הכישרון מולד בלבד (כמו כישרון בספורט או באמנויות), צורך בביטוי של הכישרון כבר בגיל צעיר ונוכחותו רק אצל יחידי סגולה (בעוד רובנו חסרי כישרון). בפועל אנו יודעים היום כי כישרון מוסיקלי מגיע במידות שונות: יש המוכשרים יותר ויש המוכשרים פחות, אך מרכיב ההשקעה ופיתוח השמיעה משחק תפקיד לא פחות משמעותי. כך לדוגמה, נמצא שהאזור השמיעתי במוח גדול יותר אצל מוסיקאים בעלי שמיעה אבסולוטית. המוח גדל מצבירת ניסיון וידע, והאזור השמיעתי המוגדל הוא תוצאה של ניסיון מוסיקלי ואימון יותר מאשר יכולת מולדת.

המפתח לפיתוח מוצלח ומהנה של הכישרון שלנו

לסיכום, מול ההוכחות לקיומו של כישרון מולד - "טבע" (למרות שלא נמצא גן מסוים האחראי לכישרון מוסיקלי), קיימות למדע הוכחות המצביעות על חשיבות טיפוח הכישרון כגורם להצלחה. ובמילים אחרות: כדי להגיע להישגים במוסיקה יש להתאמן, לצבור ניסיון מוסיקלי ורקע מתאים.

מהניסיון הרב שצברתי בהוראת פסנתר לתלמידים ברמות מוסיקאליות שונות, פיתחתי גישה מעורבת לזיהוי הכישרון המוסיקלי אצל ילדים. גישה זו אינה רואה בכישרון "טבע" או תוצר של "טיפוח" - אלא שילוב של השניים, המוביל להישגים והנאה גדולה מהנגינה ומהעולם המוסיקלי. ניסיון זה מעצים את ההנחה כי כל הילדים הם מוסיקליים.

אני מאמין כי רק שילוב בין השניים יביא לתוצאות המבוקשות, וזוקף חשיבות רבה לקשר בין התלמיד למורה, גם כן על בסיס ניסיוני האישי ומזלי הטוב להתברך במורה ראשונה לפסנתר שהייתה ל"אימא השנייה שלי" והאמינה בכישרון שלי למן היום הראשון.

במסגרת השיעורים בסטודיו Pianist אני משתדל להביא מניסיוני האישי לתלמידים, להדביק אותם בחיידק האהבה למוסיקה וליצור עבורם סביבה תומכת ומעודדת בשיעור. מסיבה זו אני גם נוהג לבקש מההורים להמשיך וליצור עבור הילדים סביבה תומכת ומעודדת גם בבית. לאמונתי, בסביבה תומכת ועם הדרכה נכונה, יכולים כל התלמידים להגיע להישגים בנגינה, ליהנות מהתהליך ולגלות כי לימודי הנגינה ישרתו אותם לא רק באולם הקונצרטים - אלא בכל תחום מתחומי החיים.

תומס אדיסון, הממציא שהאיר את העולם, אמר כי "המצאה היא רק אחוז אחד של כישרון ותשעים ותשעה אחוזים של הזעה". בכדי להגיע להישגים במוסיקה נטייה מולדת (גנטיקה) אכן מועילה - אך יועילו הרבה יותר תשעים ותשעה אחוזים של עבודה איכותית, מרוכזת, נינוחה ועם מטרות ברורות ליד הפסנתר. ובמילים אחרות: הזעה.

שלכם,

ארז אביעד

מקורות:

Weinberger, N.M., Musical Talent: Real or a Myth?, MuSICA Research Notes, 2001, Volume VIII, Issue 2, Summer 2001

Sloboda, J., Exploring the Musical Mind: Cognition, emotion, ability, function, Chapter 17: Are some Children more Gifted for Music than Others?, Oxford University Press 2005